

U orijentalnom svijetlu lakše shvatamo i nauku Isusovu n. pr. zašto Gospodin tako često govori narodu o kraljevstvu nebeskom ili Božijem. Protiv krive ideje židovske, da ima Mesija biti svjetski vladar, naglašuje Gospodin duhovni karakter kraljevstva Mesijanskog. Matej zove to kraljevstvo nebeskim, jer piše evanđelje za pokrštene Židove, a Židovi su iz počitanja za ime „Bog“ upotrebljavali izraz nebo ili veličanstvo.

Gospodin upotrebio je u naučanju i savremenu formu. Gospodin uči kao i drugi rabini po subotama u zbornici ili kod večere ili privatno dakako bez ikakve židovske tjesnogradnosti ili predrasude. Zato i razgovara sa Samaritankom (Iv. 4, 4—29.) Gospodin pozivlje se često na S. Z. no kao vrhovni zakonodavac.

I u izvanjskoj formi prilagodjuje se višeputa načinu židovskog naučanja (Mt. 7, 16—20). Nadalje po običaju istočnih učitelja Gospodin razjašnjuje istinu raznim slikama i prisodobama. No ako se služi strom slikom, daje joj uvijek novi sadržaj i novo značenje. Sad to objašnjuje primjerima iz prispedobe o sijaču, o šenici i kukolju, o dobrom pastiru.⁸

Predavanja veoma su zanimljiva i poučna. Pisac boravio je dulje u Palestini, zato su i njegova prikazivanja osobito privlačiva. Tko želi porasti u ljubavi k istini evanđeoskoj, neka uzme ta predavanja u ruke.

Dr. Fr. Zagoda.

Hans Lietzmann. Das Muratorische Fragment und die Monarchianischen Prologe zu den Evangelien. II. izdanje. 1908. U 8-ini 16 str. Cijena 0:30 Mk. Izašlo kod: A. Marcus und E. Weber's Verlag u Bonn-u (Njemačka).

Pred desetak godina zasnovao je poznati njemački učenjak Hans Lietzmann, profesor crkvene povijesti na protestantskom bogoslovnom fakultetu u Jeni, zbirku, kojoj je svrha, da predstavi u izvorniku mlađoj generaciji važnije tekovine iz bogoslovnog i jezikoslovnog područja.

Naslov je zbirki: „Kleine Texte für Theologische und Philologische Vorlesungen und Übungen“. Sa t. zv. fragmentom Muratorievim započinje zbirka. Znamo, da je ovaj fragmenat prozvan po svojem iznašaocu i prvom izdavaču Luigi Antonio Muratori-u (u „Antiquitates Italicae“, III. sv. str. 851 i sl., Milano 1740.), a sadržaje najstariji kanon ili popis knjiga Novoga Zavjeta. Rukopis je iz osmoga stoljeća i najprije pripadaše bobbijskoj opatiji, a sada se nalazi u milanskoj knjižnici Ambrosiana pod oznakom Cod. J 101 sup. Od neprocjenjive je vrijednosti fragmenat za povjest biblijskog kanona, jer se tu iznosi ne samo prosti popis sv. knjiga, dali i povjesni podaci svake knjige. Na žalost nije se čitav spis sačuvao, kako mu i naziv kaže. dok počima sa posljednjom crtom o drugom evanđelju i slijedi sa vijesticama o trećem i četvrtom evanđelju. Osim priznatih novozavjetnih knjiga fragmenat napominje i neke druge kao: Otkrivenje sv. Petra, Pastor Hermas itd. S jezične strane važan je fragmenat poradi svoje barbarske latinštine, koja prouzrokuje i koju poteškoću u razumijevanju pojedinih rečenica. Danas se općenito drži, da je spis izvorno sastavljen na grčkom jeziku u Rimu oko 180—200 god. po Kr., ali mu se za pisca ne zna. Učelnjaci nagadaju slijedeće auktoare: Papias, Hegesippus, Caius Romanus, Hippolytus Romanus, Rhodon ili Melito iz Sardis-a. Lietzmann ne spominje pisca, već donosi izvornik fragmenta prema Tregelles-ovu izdanju („Canon Muratorianus“ Oxford 1867.) i kolaciji Arhelis-ovoj i Schüller-ovoj („Analecta, kürzere Texte zur Geschichte der alten Kirche und des Kanons“, Tübingen 1893., str. 129 i sl.). S desne je strane isti stavio za lakše razumijevanje i rekonstruovani tekst po Buecheler-u sa svojim preinakama. Pri dnu stranica imamo bilješke, tekstovne i interpretativne kritike. Fragmentu je dodan zbog dodirnih točaka i prolog evanđelja po sv. Jeronimu većinom prema Corssen-ovu izdanju („Texte und Untersuchungen“ XV 1).

Prema predmetu i načinu obradbe prve knjige Lietzmannova je zbirka

⁸ p. 245—329.

dostojna preporuke osobito kod mladih bogoslovaca i jezikoslovaca. U njoj imamo uz nisku cijenu najznatnije tekstove teološke i filološke znanosti, sa kojima se mora svaki i malo naobraženi bogoslov i jezikoslovac upoznati.

Dr. Anton Lovre Gančević O. F. M.

Dr. Erich Klostermann. Apocrypha: I (sv.) Reste des Petrus-evangeliums, der Petrusapokalypse und des Kerygma Petri. II. izd. (1908.); 16 str. Cijena: 0'30 Mk. — II. (sv.) Evangelien herausgegeben von Klostermann. II. izd. (1910.); 21 str. Cijena: 0'40 Mk. — III. (sv.) Agrapha, Slavische Josephusstücke, Oxyrhynchos-Fragment 1911 herausgegeben von Klostermann. II. izd. (1911.); 26 str. Stoji: 0'50 Mk. — IV. (sv.) Apocrypha S. Pauli ad Laodiceos et ad Corinthios herausgegeben von Adolf Harnack. II. izd. (1912.); 23 str. Zapada: 0'60 Mk.

Oni, koji se zanimaju za starokršćansku književnost, od srca će pozdraviti ovako zgodne i jeftine publikacije izašle kod slavnog nakladnog zavoda: A. Marcus und E. Weber's Verlag u Bonn-u (Njemačka) u zbirci: „Kleine Texte für Theologische und Philologische Vorlesungen und Übungen (herausgegeben von Hans Lietzmann).“ Sami naslovi svezaka govore jasno o važnosti djela. U prvom svesku nalazimo svjedočanstva Euzebijeva o evanđelju Petrovu, koje se je otkrilo 1886./87. u jednom kršćanskom grobu u Akhmim-u, a koje se sada čuva u gizeh-skome muzeju. Čitavo se evanđelje nije sačuvalo, pa zato je samo dobar ulomak toga evanđelja i Klostermann iznio u grčkom izvorniku i popratio sa kritičnim bilješkama. U istom grobu i na istom pergamentskom rukopisu valjda iz VIII. vijeka našlo se i komad Petrova Otkrivenja, koje je također ovdje donio Klostermann u izvorniku. Pri-

ložena je sa kritičnim aparatom od Klostermann-a i „Kerygma Petri“ (= Objavljeno Petrovo) prema navodima starih kršćanskih pisaca. — Drugi svezak sadrži apokrifna evanđelja i to ovim redom: „Hebräerevangelium“, „Ebionitenevangelium“, „Aegypterevangelium“, „Thomasevangelium“, „Matthiasüberlieferungen“, „Philippusevangelium“, „Evangelium der Eva“, „Oxyrhynchostogia“, i „Papyrusfragmente vermeintlicher Evangelien“. Sva su evanđelja u ulomcima kritički obrađena. — U trećem svesku imamo: „Agrapha“, koje je Resch pokupio, a sastoje od 74 logija i 103 apokrifa prema crkvenim piscima; osam t. zv. slavenskih Josipovih ulomaka „Slavische Josephusstücke“ poлаг Frey-ovog izdanja, i najnoviji ulomak iz Oksirinkha, što se je sačuvao na papiru iz početka četvrtoga vijeka. Četvrti svezak, izdan od Harnack-a, sadrži apokrifna pisma sv. Pavla Laodicejima i Korinćanima: prvo je pismo u latinskom, dok drugo u grčkom i latinskom uz mnogobrojne kritične bilješke.

Svi ovi svesci znanstvene kolekcije, koju izdaje već spomenući nakladni zavod u Bonn-u, zaslužuju osobitu preporuku zanimanicima. Želimo, da isti zavod nastavi što skorije objelodanjivanjem drugih apokrifnih knjiga, e da uzmognemo što prije imati sve sačuvane apokrifne u znanstvenoj i zgodnoj opremi.

Dr. Gančević.

Staerk prof. Dr. D. W.: Neutestamentliche Zeitgeschichte. Prvi svezak sa tri zemljopisne karte. 1912. 187 str. Drugi svezak sa jednim tlorisom. 1912. 152 str. Obadva sveska stoje 2 M kod G. J. Göschen'sche Verlagshandlung G. m. b. H. u Berlinu W 10 (Genthinerstr. 38.).

Daleko poznata stručnjačka zbirka pod imenom „Sammlung Göschen“ pruža sa gore predstavljenim sveskom važno djelo o počecima kršćanstva. U prvom svesku prof. Staerk obrađujuć čisto povjesnu i kulturnu pozadinu prakršćanstva iznaša zgodne makedonske, grčke, rimske i žudin-ske vladavine, samo da može jasnije